

УДК 376

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.2.29>

Олена ПОЗНЯК

аспірантка, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, вул. Роменська, 87, Суми, Україна, 40000

ORCID: 0000-0002-9154-944X

Бібліографічний опис статті: Позняк, О. (2022). Аналіз практики створення інклюзивного середовища на прикладі Сумського регіону. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.2.29>

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОГО РЕГІОНУ

Розвиток інклюзивної освіти є досить складним і багатоаспектним процесом, який потребує чітких рішень адміністрації закладів освіти у створенні ефективного інклюзивного освітнього середовища.

Незважаючи на широкий інтерес дослідників і практиків до проблеми інклюзивної освіти, питання створення інклюзивного освітнього середовища передбачає врахування унікальності і особливостей кожного регіону України у побудові ефективної його моделі на основі врахування практичного досвіду.

У статті здійснено аналіз практики створення інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти міста Суми та Сумського регіону.

Для виявлення проблем практики організації інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти м. Суми та Сумської області проведено дослідження реального сучасного його стану та окреслення перспективи експериментальної діяльності у межах проблемного поля методами аналізу нормативно-методичної літератури, педагогічного спостереження, анкетування представників адміністрації та педагогічних працівників (вчителів, асистентів вчителя та вихователя). На основі проведеного емпіричного дослідження узагальнено і класифіковано проблеми практики організації інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти м. Суми та Сумської області у методичному та організаційному напрямках. Акцентовано увагу на дослідженні проблеми наступності між ступенями освіти. Визначено, що спільні зусилля педагогічних працівників закладів дошкільної освіти і початкової школи, початкової школи і базової забезпечить успішний для учня з ООП перехід із попереднього рівня на наступний та забезпечить індивідуальну освітню траєкторію з урахуванням потреб дитини.

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, проблеми практики, наступність, діти з особливими освітніми потребами.

Olena POZNIAK

Postgraduate Student, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Romenska str., 87, Sumy, Ukraine, 40000

ORCID: 0000-0002-9154-944X

To cite this article: Pozniak, O. (2022). Analiz praktyky stvorennia inkluzyvnoho osvitnoho sere dovyyshcha na prykladі Sumskoho rehionu [Analysis of the practice of creating an inclusive educational environment on the example of Sumy region]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.2.29>

ANALYSIS OF THE PRACTICE OF CREATING AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT ON THE EXAMPLE OF SUMY REGION

The development of inclusive education is a rather complex and multifaceted process that requires clear decisions of the administration of educational institutions in creating an effective inclusive educational environment.

Despite the wide interest of researchers and practitioners in the problem of inclusive education, the issue of creating an inclusive educational environment involves taking into account the uniqueness and characteristics of each region of Ukraine in building an effective model based on practical experience.

The article analyzes the practice of creating an inclusive educational environment in general secondary education institutions of Sumy and Sumy region.

To identify problems of inclusive educational environment in general secondary education institutions of Sumy and Sumy region, a study of its current state and outlining the prospects of experimental activities within the problem field by methods of analysis of normative and methodological literature, pedagogical observation, questionnaires of administration and teachers (teachers, teaching assistants and educators). On the basis of the conducted empirical research the problems of practice of the organization of inclusive educational environment in establishments of general secondary education of Sumy and Sumy region in methodical and organizational directions are generalized and classified. Emphasis is placed on the studied problems of continuity between degrees. It is determined that the joint efforts of teachers of preschool and primary school, primary school and primary will ensure a successful transition from the previous level to the next for a student with PDO and provide an individual educational trajectory based on the needs of the child.

Key words: *inclusive educational environment, special teacher, competence of inclusive class teacher, teacher readiness, architecture.*

Актуальність проблеми. Практично всі освітні процеси акумулюються у понятті «освітнє середовище». Проблематика освітнього середовища актуальна і широко представлена сучасною наукою як багаторівневий об'єкт дослідження. Воно вивчається як сфера глобальних знань та інформаційно-комунікаційних систем; освітній простір; характеристика рівнів (східців) освіти; умови життєдіяльності, властиві конкретній організації.

Впровадження інклюзивної освіти у Сумському регіоні акумулює питання створення інклюзивного освітнього середовища і розглядає його через призму сучасних проблем практики та знаходження ефективних шляхів їх усунення, що і породжує інтерес до вивчення досліджуваної проблематики в умовах сьогодення. Зважаючи на взаємообумовленість рівнів розвитку освіти та їх взаємозв'язок, у цій публікації зосередимося на аналізі створення інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти міста Суми та Сумської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз засвідчив, що у працях науковців і практиків досліджено низку проблем організації інклюзивного освітнього середовища, що пов'язані з теоретичними аспектами створення та забезпечення супроводу навчання учнів з особливими освітніми потребами в інтегрованому середовищі, практичні особливості інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти. Знайдено лише поодинокі праці вчених, присвячені пошуку стратегій розвитку сучасного інклюзивного середовища вищої освіти в Україні та подоланню перешкод на цьому шляху.

Незважаючи на широкий інтерес дослідників і практиків до проблеми інклюзивної освіти, питання створення інклюзивного освітнього середовища передбачає врахування уні-

кальності і особливостей кожного регіону України у побудові ефективної його моделі на основі врахування практичного досвіду. **Метою статті** є аналіз практики створення інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти міста Суми та Сумського регіону.

Виклад основного матеріалу. Освітнє середовище є складним, поліструктурним, багатофункціональним об'єктом дослідження, що включає комплекс складових: цілі функціонування, суб'єкти, діяльність (взаємодія), архітектурні, матеріальні об'єкти, технічні, програмно-дидактичні, комунікаційні, інформаційні засоби, технології.

Методологічна недопрацьованість поняття інклюзивної освіти з урахуванням специфіки вітчизняної науки і практики призводить до наслідків некоректного практичного запровадження, пов'язаних з ним процесів освітнього середовища.

Для виявлення проблем практики організації інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти м. Суми та Сумської області проведено дослідження реального сучасного його стану та окреслення перспективи експериментальної діяльності у межах проблемного поля.

Тож **завданнями** даної роботи було визначено такі:

1. Дослідити сучасний стан організації інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти м. Суми та Сумської області.

2. Узагальнити та класифікувати виявлені проблеми практики організації інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти м. Суми та Сумської області.

З урахуванням мети і завдань обрано методи дослідження: аналіз нормативно-методичної літератури; педагогічне спостереження; анке-

тування представників адміністрації та педагогічних працівників; кількісна і якісна обробка результатів дослідження.

Дослідними базами обрано 18 закладів загальної середньої освіти м. Суми та Сумського регіону.

Учасниками експерименту стали 199 респондентів, з них: 15 представників адміністрації, 142 – педагоги та 42 – асистентів вчителів. Вивчення стану практики організації інклюзивного освітнього середовища відбувалося за допомогою анкетування, для представників адміністрації, вчителів, асистентів вчителя, асистентів вихователя, асистента дитини та спеціальних педагогів (вчителів-логопедів, вчителів-дефектологів (за нозологією).

Анкетування *представників адміністрації* щодо їхнього ставлення до ідеї інклюзивної освіти засвідчило такі результати: 56,3% респондентів вважають за необхідність інклюзивної освіти, насамперед, для дітей з інвалідністю, обмеженими можливостями здоров'я; 31,3% – доступною для всіх категорій дітей, оскільки допомагає людям бачити та цінувати відмінності між ними; 9,4% – висловили сумнів у тому, що вони мають «право виключати будь-кого...» та 3% – не могли відповісти на питання.

У той же час 68,8% представників адміністрації швидше позитивно ставляться до ідеї інклюзії освіти, 18,8% – безумовно позитивно, 12,4% – не відповіли запитання.

На запитання «Чи дотримується Ваш заклад принципу наступності освіти» 63% представників адміністрації відповіли, що не дотримується, і тільки 37% респондентів відповіли, що дотримується.

Проблема наступності між ступенями освіти стала особливо актуальною на сучасному етапі. Адже зміст кожної освітньої галузі впроваджується поетапно – дошкільна освіта, початкова школа, середня освітня ланка. Анкетування засвідчило низку проблем при переході з кожного ступеня освіти на наступний: різні підходи до підготовки вчителів початкової та старшої школи (36,7%), низький рівень знань учителів про психологічні та фізіологічні особливості учнів у початкових і середніх класах (35,8%); недостатня наступність у шкільних підручниках (15%); відсутність співпраці вчителів початкових і середніх класів, відсутність спіл-

кування та тематичних зустрічей між учнями початкових і середніх класів (12,5%).

Дослідили, що існують такі проблеми наступності між закладом дошкільної освіти і початковою школою: неправильна організація адаптаційного періоду (34,5%), низький рівень знань педагогів про психо-фізіологічні особливості дітей з ООП (37,3%), відсутність співпраці вихователів з вчителями початкової ланки (19,6%), відсутність співпраці педагогів із батьками дітей з ООП (8,6%).

Зазначимо, що велике значення у забезпеченні наступності дошкільної та шкільної освіти відіграє готовність педагогів працювати в інклюзивному середовищі ЗДО і НУШ. Варто наголосити, що без емпатії та позитивного ставлення педагога до дитини з ООП, всі спроби залучити її до освітнього простору будуть марними, адже психологічна готовність – це умова ефективної професійної діяльності педагога. Як особливий дитині потрібен процес адаптації до інклюзивного закладу, так і педагогу інклюзивного класу / групи потрібна додаткова підтримка та підготовка.

Дійшли висновку, що адміністрація навчального закладу має організувати роботу із організації наступності між освітніми установами без порушення зв'язків у завданнях і цілях, методах і змісті, формах організації виховання та навчання.

Результати анкетування засвідчили, що більшість адміністративних працівників мають позитивні тенденції до впровадження інклюзивної освіти у закладах загальної середньої освіти, однак виявлено і проблеми в організації інклюзивного освітнього середовища, такі як незабезпеченість відповідними педагогічними кадрами, труднощі в організації служби медико-соціального, психолого-педагогічного супроводу, психологічна неготовність до міжособистісної комунікації, мотиваційні, ментальні та ціннісні бар'єри, пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями, недостатня кількість підручників та дидактичного матеріалу.

Результати, отримані у ході опитування *вчителів* виглядають наступним чином: при відповіді на запитання: «У кого Ви отримуєте допомогу під час виникнення складних педагогічних ситуацій при роботі з дітьми з ООП?» 36,6% респондентів відповіли, що отримують допо-

могу у спеціальних фахівців закладу (шкільного практичного психолога, вчителя-дефектолога (олігофренопедагога), вчителя-логопеда, соціального педагога), колег-учителів та адміністрації закладу. 23,6 % – у працівників ІРЦ, а 39,8% респондентів потребують допомоги і не отримують її...

З іншого боку, при відповіді на запитання, яке стосується пропозицій щодо змін у роботі педагогів, 79,4% респондентів розглядають в умінні співпрацювати з асистентом вчителя. 20,6 % – зазначили, що робота з асистентами заважає, так як асистент пояснює учню з ООП матеріал і тим самим відволікає інших учнів.

Відповідаючи на запитання щодо труднощів у діяльності педагогів в інклюзивному класі 49,2% респондентів пов'язали їх з неприйняттям інклюзивної освіти батьками звичайних дітей та 23,8% – недостатністю дидактичних матеріалів у практиці інклюзивної освіти, 27 % – у нерозумінні освітньої траєкторії особливої дитини.

На запитання: «Які труднощі Вас лякають при організації інклюзивного освітнього середовища?» 64,3 % опитуваних відповіли щодо матеріально-технічної бази; 18,1% – підбору компетентних кадрів; 9,9 % – нерозуміння складнощів діагнозу дитини і особливостей її розвитку 7,7% – фінансового забезпечення.

На запитання: «Яким чином Ви підвищуєте рівень своєї професійної компетентності?» респонденти зазначили, що цьому сприяє участь у педагогічній майстерні та методичних семінарах (38,9 %); навчання у процесі відвідування уроків своїх колег та участь у роботі проблемних груп (22,6%); здобуття спеціальної освіти (24,4%). Водночас, менша кількість респондентів (14,1 %) зупинили свою увагу на самоаналізі як методі досягнення професійного зростання в інклюзивному освітньому середовищі.

Отже, результати опитування вчителів засвідчили, що проблемою в організації інклюзивного освітнього середовища, на їх думку є некомпетентність адміністрації, відсутність спеціалізованої підготовки педагогів, недосконалість професійна взаємодія педагогічних працівників, спеціалістів психолого-педагогічного супроводу, а також взаємодія та взаємопорозуміння у батьківській спільноті, недостатня кількість асистентів вчителів та вчителів-дефектологів (зокрема олігофренопедагогів та

тифлопедагогів), некоректна наповнюваність учнів в інклюзивному класі, відсутність спеціальних стандартів освіти та варіативних програм для учнів з ООП, а також нестача підручників та дидактичного матеріалу, незрозумілість системи оцінювання досягнень осіб з особливими потребами.

Позитивними тенденціями визначено такі як можливість отримати спеціальну освіту та підвищувати свою професійну діяльність у різних її формах, готовність та бажання вчителів працювати з учнями з ООП та співпрацювати з корекційними педагогами.

Результати анкетування *асистентів* вчителя та вихователя показали, що в інклюзивному освітньому середовищі взаємодія вибудовується переважно через такі форми, як міждисциплінарні консилиуми, тематичні семінари та педагогічні вітальні, педагогічні поради, ділові ігри.

На запитання «Що є перешкодою у залученні дітей з ООП до інклюзивного освітнього середовища» 11,8 % респондентів відповіли, що це страх педагогів перед роботою з дітьми з особливими потребами, 20,3 % – що це може бути побоювання педагогів, що учні з нормативним розвитком будуть обмежені в правах і, відповідно їм буде приділено менше часу на засвоєння програми; 67,9% – побоювання того, що не донесуть дітям так інформацію, як це роблять фахівці в умовах спеціального закладу освіти, що свідчить про не володіння ними технологіями інклюзивного навчання дітей.

Аналізуючи питання «Чи виникають у Вас труднощі під час співпраці з вчителями-предметниками?», 46,3% асистентів відповіло «ні, не виникає», 28,7 % респондентів дали відповідь «так, виникають» і 25 % відповіли «іноді».

Вдалося встановити, що більшість асистентів вчителя/вихователя має страх та побоювання у роботі з дітьми з ООП; значна частина респондентів бажає налагодити співпрацю з вчителями, оскільки їх більшість не сприймає асистентів як педагогічних працівників, а сприймає як асистентів дитини.

Під час педагогічного спостереження за процесом організації інклюзивного освітнього середовища оцінили приміщення – облаштуваність з дотриманням принципів універсального дизайну (розумного пристосування). Виявили, що в деяких ЗЗСО м. Суми та Сумської області не були створені умови архітектурної доступ-

ності та безбар'єрності, а саме : відсутність поручнів, пандусів, ліфтів, кнопки виклику, універсальних кабінок в туалетних кімнатах, пристосованих для маломобільних груп, кабінетів фізичної реабілітації, ресурсної кімнати, медіатеки);

За результатами анкетування та педагогічного спостереження нами було узагальнено і класифіковано проблеми практики організації інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти м. Суми та Сумської області.

До організаційних проблем віднесено:

1) недостатнє матеріально-технічне забезпечення освітніх закладів (відсутність спеціального навчального обладнання, спеціально розроблених навчальних методик, варіативних навчальних програм, недостатня забезпеченість підручниками, спеціальних учбових меблів та мультимедійного обладнання);

2) недосконала архітектурна доступність – непристосованість будівель деяких навчальних закладів для безперешкодного доступу до них учнів із різними захворюваннями;

3) неузгодженість у змісті, методах керівництва і формах організації педагогічного процесу дошкільних закладів і шкіл, порушення принципу наступності;

4) нестача педагогічних кадрів.

До методичних проблем належать :

1) відсутність у педагогів спеціальної підготовки та перепідготовки для роботи з учнями з ООП;

2) неготовність учителів працювати з дітьми з особливими освітніми потребами;

3) зміст і форми підвищення кваліфікації не відповідають сучасним потребами практики;

4) неспроможність викладати відповідний навчальний матеріал дітям з різними здібностями, особливостями;

5) некомпетентність педагогів в процесах адаптації та модифікації змісту, методів і форм навчальної діяльності, адаптація та модифікації методичних матеріалів.

Висновки і подальші перспективи в цьому напрямку.

Спроби впровадження інклюзивної освіти у закладах загальної середньої освіти не завжди вдалі. Перш за все це пояснюється тим, що інклюзія завжди контекстуально обумовлена, і тому жодної інструкції про те, як залучити до загальноосвітньої школи будь-якого учня в будь-якій ситуації, нема і бути не може (Martynchuk, 2018, p.11).

Усе викладене дає підставу для наступних висновків.

Побудова працюючої системи інклюзивної освіти в Україні можлива при взаємодії різних чинників, насамперед підвищення рівня фінансування освіти, удосконалення її нормативно-правової бази, систематизованого покращення кадрового та методичного забезпечення інклюзивної освіти, взаємодії з фахівцями ІРЦ. Спільні зусилля педагогічних працівників закладів дошкільної освіти і початкової школи, початкової школи і базової забезпечить успішний для учня з ООП перехід із попереднього рівня на наступний та забезпечить індивідуальну освітню траєкторію з урахуванням потреб дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Ю. Мережева форма здобуття освіти як модель реалізації індивідуальної освітньої траєкторії для дитини з порушеннями інтелектуального розвитку / Ю. Бондаренко, О. Воротинцева. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми. СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 7(101). С. 286-297.
2. Гаяш О. В. Організаційні засади удосконалення професійно-педагогічної підготовки педагогів до роботи з дітьми з психофізичними порушеннями. Формування готовності педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання : тематичний збірник праць. 2014. С. 51-56.
3. Коваль Л. В. Організація інклюзивного середовища у закладі освіти. Інклюзивне навчання в Новій українській школі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (26–27 березня 2018 р., м. Тереховля): у 2 ч. Київ : Інтерсервіс, 2018. С. 46–49.
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта від основ до практики : Монографія. Київ. Атопол, 2016. 152 с.
5. Кузава І. Б. Роль інклюзивного середовища у формуванні особистості дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 315-318. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2012_11_60
6. Мартинчук О. В. Підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі : Монографія. Київ. : Центр учбової літератури, 2018. 430 с.

7. Сейрик К. Внутрішній рівень соціального партнерства в інклюзивній системі освіти. *Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: акмеологічні засади, сучасні реалії*. Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. 2019 р. С. 112-114.

8. Stebljuk, S., Bondarenko, Y., Torop, K., Yarmola, N., Kuzava, I., & Shulzhenko, D. (2021). Formation of Communication Skills in Junior Schoolchildren with Intellectual Disabilities in the Conditions of Inclusive Education. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(4), 329-345. <https://doi.org/10.18662/brain/12.4/253>

9. Martynchuk O. Investigation of professional-personal readiness of future special teachers for inclusive education. *Social inclusion in the Special Education. Student-Teacher-Environment*. Wydawnictwo Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. 2018. P. 87–103.

10. Martynchuk E. The present stage of development of inclusive education in Ukraine. *British Journal of Science, Education and Culture*. London : London University Press, 2014. Vol. V, Issue 1(5). P. 176–181.

REFERENCES:

1. Bondarenko Yu. (2020). Merezheva forma zdobuttia osvity yak model realizatsii individualnoi osvitnoi traiektorii dlia dytyny z porushenniamy intelektualnogo rozvytku. [Network form of education as a model of realization of individual educational trajectory for a child with intellectual disabilities]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. Sumy : Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. P. 286-297. (in Ukrainian)

2. Haiash O. V. (2014) Orhanizatsiini zasady udoskonalennia profesiino-pedahohichnoi pidhotovky pedahohiv do roboty z ditmy z psikhofizychnymy porushenniamy. [Organizational principles of improving the professional and pedagogical training of teachers to work with children with mental and physical disabilities]. *Formation of readiness of pedagogical workers to work with children with special needs in the conditions of inclusive education: thematic collection of works*. pp. 51–56. (in Ukrainian).

3. Koval L. V. (2018). Orhanizatsiia inkliuzyvnoho seredovyshcha u zakladi osvity. [Organization of an inclusive environment in an educational institution]. *Inclusive education in the New Ukrainian school: materials International scientific-practical conf. (March 26–27, 2018, Terebovlia): an 2 part*, Kyiv: Interservice. P. 46–49. (in Ukrainian)

4. Kolupaieva A. A. (2016) Inkliuzyvna osvita vid osnov do praktyky [Inclusive education from basics to practice: monograph]. – Kyiv. Atopol. 152 p. (in Ukrainian).

5. Kuzava, I. B. (n.d.). (2012) Rol inkliuzyvnoho seredovyshcha u formuvanni osobystosti doshkilnykiv, yaki potrebuiut korektsii psikhofizychnoho rozvytku. [The role of inclusive environment in the formation of the personality of preschoolers who need correction of psychophysical development]. *Pedagogical education: theory and practice*. № 11. pp. 315-318. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2012_11_60. (in Ukrainian)

6. Martynchuk O. V. (2018) Pidhotovka fakhivtsiv zi spetsialnoi osvity do profesiinoi diialnosti v inkliuzyvnomu osvitnomu seredovyshchi [Training of specialists in special education for professional activities in an inclusive educational environment]. *Monograph*. Kyiv : Center for Educational Literature. 430 p. (in Ukrainian)

7. Seiryk K. (2019) Vnutrishnii riven sotsialnoho partnerstva v inkliuzyvni systemi osvity. [Internal level of social partnership in an inclusive education system]. *Social partnership in inclusive education: acmeological principles, modern realities. Collection of scientific works based on the materials of the International scientific-practical conference*. pp. 112-114. (in Ukrainian)

8. Stebljuk, S., Bondarenko Y., Torop K., Yarmola N., Kuzava I., Shulzhenko D. (2021). Formation of Communication Skills in Junior Schoolchildren with Intellectual Disabilities in the Conditions of Inclusive Education. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(4), 329-345. <https://doi.org/10.18662/brain/12.4/253>. (in English)

9. Martynchuk O. (2018). Investigation of professional-personal readiness of future special teachers for inclusive education. *Social inclusion in the Special Education. Student-Teacher-Environment*. Wydawnictwo Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. P. 87–103. (in English)

10. Martynchuk E. (2014). The present stage of development of inclusive education in Ukraine. *British Journal of Science, Education and Culture*. London : London University Press. Vol. V, Issue 1(5). P. 176–181. (in English)